

**Procesni vodić za detekciju darovitih učenika u školpu projekta „EUREKA – rad
s darovitom djecom“**

Karlo Matuško, mag.psych.

Slavonski Brod, 2018.

Uvodna riječ

Sustavna skrb o darovitim učenicima strateško je pitanje za svaku zemlju, a posebice za Hrvatsku koja zbog gospodarskog i tehnološkog zaostajanja treba iznaći način za ubrzan razvoj. Iako sustavna briga i rad s darovitima u Republici Hrvatskoj kaska za razvijenim zemljama Europe i svijeta, primjetan je pomak u pozitivnom smjeru.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnim i srednjim školama u članku 63. nalaže svim školama u Hrvatskoj obvezu uočavanja, praćenja i poticanja darovitih učenika. U školama je nužno organizirati proces identifikacije darovitih učenika kako bi se organizirao dodatni rad prema njihovim sklonostima, sposobnostima i interesima te kako bi se svakom učeniku s visokim potencijalom pružila prilika da ga razvije. Koren (1989) objašnjava identifikaciju kao utvrđivanje identiteta darovitog učenika te vrstu i stupanj njegove darovitosti.

Obrazovni sustav u kvalitetnom radu s darovitim pojedincima razmjerno je najvažniji, jer posreduje tijekom razvojnog razdoblja koje je kritično za razvoj i aktualizaciju potencijala pojedinca.

Daroviti učenici

Mnogobrojne su osobine koje čine darovitost kod učenika, no ono što po čemu se ističu što zadatke obavljaju brže, uspješnije i drugačije od vršnjaka.

Brojni pokušaji definiranja darovitosti imali su cilj obuhvatiti raznovrsne karakteristike darovitosti.

Kod nas je najprihvaćenija Korenova definicija koja glasi (Koren, 1989): Darovitost je svojevrsan sklop osobina na osnovi kojih je pojedinac u jednome ili više područja ljudske aktivnosti sposoban trajno postizati izrazito visok natprosječni uradak.

Osobitosti darovitih učenika

Klasične teorije darovitosti stavljaju naglasak na opće intelektualne sposobnosti kao na preduvjet darovitosti. Suvremena psihologija, uz opće intelektualne sposobnosti, razmatra i brojne druge osobitosti učenika kao preduvjet darovitosti. Učenik može postići iznadprosječan uspjeh u nekom specifičnom području kao što su sport, glazba i dr.

Darovite učenike karakterizira veća razina znanja koju su sposobni koristiti na nov način i primijeniti ih za rješavanje različitih problema. Imaju razvijenije metakognitivne sposobnosti, dakle oni kvalitetnije upravljaju misaonim procesima kao što su planiranje, odlučivanje i kontroliranje.

Kognitivne sposobnosti nisu jedini preduvjet darovitosti. Daroviti učenici imaju veliku intrinzičnu motivaciju za rad, motivirani su procesom ovladavanja znanjem, ali i ishodom učenja. Uporni su u postizanju rezultata te imaju veliku radnu energiju. Nerijetko su i vrlo autonomni, inicijativni i samopouzdana (Čudina-Obradović, 1991). Među vršnjacima se daroviti učenici ističu i po originalnosti, kreativnosti, stvaranju novih ideja i otvorenosti za nova iskustva.

Sve prethodno nabrojane karakteristike darovitih učenika mogli bismo svrstati u tri skupine koje uvjetuju darovitost sukladno Renzulliju i njegovoj troprstenastoj koncepciji darovitosti, a to su

iznadprosječne sposobnosti, osobine ličnosti i kreativnost (Cvetković-Lay, Sekulić-Majurec, 1988; Čudina-Obradović, 1991). Sva tri faktora jednako su bitna kod određivanja darovitosti, no njihov intenzitet i razvoj nije jednak jer na njih utječu brojne karakteristike pojedinca i njegova okolina. Sposobnosti su najmanje podložne promjeni, ali kreativnost i motivacija mijenjaju se tijekom vremena pod utjecajem okoline.

Iako su navedene sposobnosti i osobine zastupljene kod svih učenika, samo kombinacija osobina i sposobnosti koja za posljedicu ima iznadprosječan rezultat u jednom ili više području može biti okarakterizirana kao darovitost.

Oblici darovitosti

Daroviti učenici su heterogena skupina učenika koju zbog izrazito velikog broja razlika u osobinama i sposobnostima nije lako jednoznačno opisati.

Darovitost se može promatrati iz dviju perspektiva: produktivna darovitost se bazira na rezultatima rada darovitog pojedinca, na njegovim izrazito natprosječnim postignućima; potencijalna darovitost temelji se na potencijalu i predispozicijama koji se uz prikladne odgojne utjecaje razvijaju do natprosječnog stupnja.

Najstariji i najšire prihvaćen oblik darovitosti jest onaj koji proizlazi iz psihometrijske definicije inteligencije. Razina opće intelektualne sposobnosti, koja se mjeri testovima inteligencije, u ovom je obliku jedini kriterij svrstavanja u grupu darovitih. Ipak, današnja shvaćanja uz opću intelektualnu darovitost naglašavaju i ostale vrste darovitosti koje su se dugo vremena zanemarivale. Darovitost se može iskazivati u različitim specifičnim područjima koja također zauzimaju vrlo važno mjesto, a sukladno Gardneru, osim opće inteligencije, sve se više promatra i stupanj razvijenosti ostalih vrsta inteligencija darovite djece je iznadprosječno razvijena jedna inteligencija ili više njih.

Gardnerove višestruke inteligencije

Teorija višestrukih inteligencija nadopunila je stajalište o općoj inteligenciji nakon što je Gardner opisao kako postoji sedam inteligencija (Gardner, 2011). Gardner definira inteligenciju kao sposobnost rješavanja problema koji su cijenjeni u jednom ili u više kulturnih okruženja. Izvorno Gardner definira sedam (neki autori navode osam, a u posljednje se vrijeme spominje i deveta – egzistencijalna, no sam autor još nije siguran ispunjava li sve tražene kriterije) ključnih inteligencija:

1. Lingvističku: Učinkovito korištenje riječi, bogat rječnik, izražajnost govora, efikasno manipuliranje jezikom (verbalno i pisano), korištenje riječi u rješavanju praktičnih problema, koriste jezik kao sredstvo za pamćenje podataka.

2. Logičko-matematičku: Učinkovito korištenje brojeva, dobro logičko zaključivanje, lako uočavanja logičke strukture i odnosa te uzročno-posljedičnih veza, sposobnost otkrivanja obrazaca, sposobnost kategorizacije, klasifikacije, zaključivanja, generalizacije, računanja i provjere hipoteza.

3. Prostornu: Točno opažanje i snalaženje u prostoru, sposobnost prostornog oblikovanja, osjećaj za boje, linije i oblike, mogućnost manipulacije i stvaraju mentalne slike s ciljem

rješavanja problema, mogućnost grafičkog prezentiranja ideja. Gardner napominje da je prostorna inteligencija formirana i u slijepe djece.

4. Tjelesno-kinestetičku: Korištenje mentalnih sposobnosti za koordinaciju tjelesnih pokreta, sposobnost služenja cijelim tijelom u izražavanju misli i osjećaja, mogućnost korištenja ruku pri izradi predmeta, dobra koordinacija, ravnoteža.

5. Glazbenu: Osjećaj za glazbu, razlikovanje glazbe, glazbena kreativnost, glazbeno izražavanje – sposobnost obuhvaća prepoznavanje i sastavljanje glazbenih tonova i melodija osjećaj za ritam, dinamiku, melodiju...

6. Interpersonalnu: Uočavanje i razlikovanje raspoloženja, motivacija i osjećaja drugih ljudi, sposobnost neverbalnog izražavanja i prepoznavanje neverbalnih znakova.

7. Intrapersonalnu: Poznavanje samog sebe i mogućnost djelovanja u skladu s tim, svijest o vlastitim raspoloženjima, namjerama, motivima, temperamentu i željama, samodisciplina, samorazumijevanje, samopoštovanje.

8. Prirodna: Zainteresirani za vanjske prostore, osjećaju duboku povezanost s prirodom, razmišljaju u skladu s okolišem.

Svaki pojedinac tako posjeduje jedinstven profil intelektualnih sposobnosti. U projektu „EUREKA – rad s darovitom djecom“ cilj je bio detektirati darovite učenike u STEM i ICT području. Tako osim što se nastojao utvrditi razinu općeg faktora inteligencije, nastojali smo utvrditi i razinu specifičnih faktora inteligencije.

Načela provedbe procesa identifikacije

Koren (1989) objašnjava identifikaciju kao utvrđivanje identiteta darovitog učenika te vrstu i stupanj njegove darovitosti. Također je važno da identifikacija bude povezana sa sadržajem programa za daljnji razvoj sposobnosti darovitog pojedinca jer se u trenutku identifikacije odlučuje o daljnjem razvoju darovitosti. Identifikacija je početni korak sustavnog razvijanja darovitosti.

Identifikacijski postupci moraju se držati određenih pravila kako bi bili ispravno provedeni te se moraju temeljiti na znanju o darovitosti i znanju o metodama. Njihova višeslojnost očituje se u obuhvaćanju raznih profila stručnjaka i ostalih osoba koje su u kontaktu s darovitim učenicima, kao što su nastavnici, roditelji, učenici i ostali. Koren (1989) govori i o poštovanju principa demokratičnosti i humanosti u procesu identifikacije jer bi svaki učenik trebao imati šansu iskazati i realizirati svoje potencijale.

Etape provedbe

Proces identifikacije prilagođava se potrebama učenika i škole. Provedba procesa identifikacije provodi se kroz tri faze: 1.) Nominacija, 2.) Provjeravanje, 3.) Nadgledanje.

U procesu nominacije mogu sudjelovati vršnjaci, nastavnici ili sami pojedinci. U nominaciji se skupljaju subjektivni podaci, najčešće putem lista za procjenu. Ovaj korak prikuplja imena učenika kojima je potrebna podrška i specifični program. Sljedeći korak je provjeravanje. Budući da se koriste različite kombinacije mjernih testova, dobivaju se objektivniji rezultati nego kod nominacije. Mogu se koristiti testovi sposobnosti kojima se prepoznaje potencijalna darovitost ili se testovima postignuća

otkriva produktivna darovitost. Treći korak je nadgledanje odnosno praćenje učenika i njegovog razvoja. U ovom koraku, specifične informacije o učenikovim postignućima koje se prikupljaju mogu nam dati povratnu informaciju o tome koliko je strategija identifikacije bila efektivna. Kako teče proces identifikacije, grupa učenika je sve manja i obuhvaćen je sve uži krug učenika.

odabir instrumenata za testiranje sposobnosti, procjenu ličnosti te kreativnosti u cilju utvrđivanja darovitosti

Najvažniji kriterij prema kojem se vršio odabir psihodijagnostičkih je taj da se testovi sposobnosti i upitnici za procjenu ličnosti nalaze na popisu posebno zaštićenih psihodijagnostičkih sredstava Hrvatske psihološke komore.

Odabir instrumentarija za procjenu darovitosti složen je proces, prilikom kojeg treba imati u vidu karakteristike učenika nad kojima će testiranje biti provedeno. Kako se testiranje provodilo na heterogenoj skupini učenika koji su različiti po mnogim značajnim karakteristikama (dob, spol, etnicitet).

Prilikom odabira testova sposobnosti, zbog ranije navedenih razlika u karakteristikama učenika, bilo je važno odabrati instrument koji neće negativno diskriminirati učenike. Odlučeno je za dva testa sposobnosti koji zadovoljavaju sve postavljene uvijete, a to su: NNAT i WISC.

Naglierijev test neverbalne sposobnosti (NNAT) je neverbalna mjera sposobnosti za školovanje, neovisna o kulturi. Temelji se na likovnim matricama koje su razvijene s ciljem ispitivanja sposobnosti bez zahtijevanja znanja čitanja, pisanja ili govora.

NNAT se koristiti za identifikaciju učenika čije slabo neverbalno rasuđivanje može upućivati na potencijalne probleme u školi, te za otkrivanje nadarenih učenika s visoko razvijenim sposobnostima rasuđivanja i rješavanja problema. NNAT je prigodan za učenike koji imaju različitu kulturološku i jezičnu pozadinu, uključujući učenike koji imaju smanjen uspjeh u školi zbog ograničenog znanja hrvatskog jezika.

NNAT daje pouzdanu i valjanu procjenu učenikove sposobnosti, a može se grupno primijeniti na širok raspon različitih učenika. Kako bi ova mjera sposobnosti bila prikladna za učenike različitog porijekla, sadržaj testa je potpuno neverbalan, a upute su vrlo kratke. Sve informacije koje su pojedincu potrebne da bi mogao riješiti svaki od zadataka sadržane su u samom zadatku.

Faktografsko znanje, rječnik, poznavanje matematike i vještina čitanja nisu preduvjeti za rješavanje NNAT zadataka. Tako, na primjer, likovne matrice mogu od učenika tražiti da prepozna obrazac koji čine likovi organizirani u obojeni crtež, te da odabere onaj odgovor koji taj obrazac čini cjelovitim. NNAT rezultati daju procjenu učenikove sposobnosti, koja se temelji na broju ispravno riješenih zadataka u odnosu na druge učenike NNAT je organiziran u sedam razina, a svaka razina ima 38 zadataka.

Najbitnija karakteristika NNAT-a je to što se je primjenjiv na učenicima svih uzrasta, odnosno od 1. razreda osnovne škole do 4. razreda srednje škole.

WISC-IV je jedan od najpoznatijih i najčešće upotrebljivanih testova inteligencije za djecu koji pruža informacije o općoj intelektualnoj sposobnosti djeteta, te o nizu njegovih specifičnih kognitivnih sposobnosti.

Prilikom odabira upitnika za procjenu ličnosti odlučeno je, zbog različitih dobnih kategorija učenika, za dva upitnika. Kako se radi o procjeni ličnosti učenika od 1. razreda osnovne škole pa sve do 4. razreda srednje škole trebalo je uzeti u obzir znatne razvojne promjene koje su biološki i okolinski uvjetovane.

Eysenckov upitnik ličnosti za djecu (EPQ Junior) namijenjen je ispitivanju nekoliko dimenzija ličnosti: Introverzija-ekstraverzija, Neuroticizam-emocionalna stabilnost, Psihoticizam, Skala laži

Upitnik je prigodan za primjenu nad učenicima urasta od 7 do 15 godina.

Freiburški inventar ličnosti (FPI-R) mjeri 10 osobina ličnosti i 2 globalna konstrukta:

1. Zadovoljstvo životom
2. Društvenu usmjerenost
3. Ambicioznost
4. Zakočenost
5. Povećanu uzbudljivost
6. Agresivnost
7. Opterećenost
8. Tjelesne tegobe
9. Zdravstvene brige
10. Otvorenost

Globalni konstrukti:

Ekstraverzija (E)

Emocionalnost (N)

Moguće opasnosti procesa identifikacije

Identifikacija darovitih učenika je složen postupak i kao takav nije savršen. Poznavanje prepreka i opasnosti pomaže nam da ih izbjegnemo i učinimo najmanjim mogućim.

Jedna opasnost u procesu identifikacije je da sud o darovitosti učenika donosimo na isključivo na temelju rezultata testova sposobnosti. Kao što smo ranije naveli, darovitost je složen konstrukt i svođenje na samo jednu dimenziju nije poželjno. Ono što je bitno uzeti u obzir su subjektivne mjere dobivene nominacijom učenika, ali i dosadašnji učenikov školski i izvanškolski uspjeh u određenom području.

U ovom dijelu važno je istaknuti kako postoji mogućnost pogrešnog identificiranja nedarovitog učenika kao darovitog, ali veća je pogreška ne identificirati darovitog učenika kao darovitog. Takva vrsta greške za uzrok može imati kulturno ili jezično porijeklo učenika. Karakteristike učenika koji su nominirani treba imati u vidu prilikom odabira instrumenata procjene.

Literatura:

Cvetković-Lay, J., Sekulić Majurec, A. (1998) *Darovito je, što ću s njim?* Zagreb: Alinea.

Čudina-Obradović, M. (1991) *Nadarenost – razumijevanje, prepoznavanje, razvijanje.* Zagreb: Školska knjiga.

Gardner, H. (2011). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences.* Hachette UK.

Koren, I. (1989): *Kako prepoznati i identificirati nadarenog učenika.* Zagreb: Školske novine.